

РЕЦЕНЗИЯ

Относно: Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ в професионално направление 4.4. Науки за Земята, научна специалност „География на рекреацията и туризма“

Автор на дисертационния труд: Сия Димитрова Чолакова

Тема на дисертационния труд: Социално-икономическа оценка на уязвимостта и възможностите за устойчива адаптация на ски туризма към климатичните промени на примера на к.к. Пампорово

Научен ръководител: Доц. д-р Елка Дограмаджиева

От: Проф. д-р Марияна Николова, Национален институт по геофизика, геодезия и география при БАН, Департамент „География“

Основание за представяне на рецензията: Член на научното жури съгласно Заповед № РД 38-573 от 03.12.2020 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“

Обща информация за докторанта

Сия Чолакова е дипломиран бакалавър (1999г.) и магистър (2000 г.) от Университета за национално и световно стопанство в София, специалност „Счетоводство и контрол“. През периода 2013 - 2016 г., след задочно обучение, тя придобива магистърска степен по „Отговорен туризъм“ от Leeds Beckett University в Лийдс, Великобритания. От 15 февруари 2017 г. е зачислена като редовен докторант по докторска програма „География на рекреацията и туризма“ към катедра „География на туризма“ при Геолого-географския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. Отчислена е с право на защита със заповед № РД–20-443 от 11.02.2020г. на Ректора. Приложената документация показва, че Сия Чолакова е изпълнила образователната си програма по докторантурата съгласно изискванията на ЗРАС и на правилника за приложението му в СУ.

Сия Чолакова има девет годишен практически опит в областта на туристическия мениджмънт и други, свързани с туризма, дейности.

Характеристика на дисертационния труд

Представеният дисертационен труд е в обем от 228 стр. текст и съдържа 63 таблици, 37 фигури и 19 приложения. Приложени са списъци на таблиците, фигурите и приложенията. Списъкът с използвана литература съдържа 236 заглавия, от които 87 са на български език и 149 са на английски. Посетени са и 10 сайта. Дисертацията съдържа Въведение, Благодарности, 7 глави, Заключение, Литература и Приложения.

Целта на проучването е да се направи прагматична социално-икономическа оценка на уязвимостта на к.к. Пампорово към климатичните промени и да бъдат очертани и анализирани възможностите за устойчива адаптация. Тя е постигната с изпълнението на поставените пет задачи.

Предмет на изследването е „уязвимостта и способността за адаптация на туристическата система към климатичните промени, обусловени от индивидуална за всяка дестинация комбинация от фактори (физически, социални, икономически и политически)“. За конкретен *обект* на изследването е избран ски курорт Пампорово, като това е добре обосновано.

Актуалността на темата е безспорна и добре аргументирана във Въведението с позовавания на много научни изследвания. Според автора, „климатичните промени ще бъдат един от катализаторите за промяна и модернизация на ски туризма“ в контекста на глобалните промени в съвременния свят, а своевременното адаптиране на българските ски курорти към тези промени, е от първостепенно значение за тяхното бъдещо развитие.

В Глава Първа, „*Теоретична и методологична рамка на изследването*“, в обем от 42 страници, са разгледани подробно различни аспекти от развитието на ски туризма в света, както и различни подходи и методи за изследването му в контекста на климатичните промени. Дискутирани са научните спорове свързани с тях. Изяснен е терминологичният апарат. Текстът е добре структуриран и следва методическата рамка на изследването, като разглежда подробно изследователските подходи за оценка на уязвимостта към климатичните промени и за оценка на уязвимостта в процеса на адаптация. Предложен е оригинален модел за оценка на уязвимостта и способността за адаптация. Представени са

методите за проучване на възприятията на заинтересованите страни в ски туризма. Извършен е задълбочен анализ на съществуващата литература и са подбрани и описани тези методи и подходи, които са най-подходящи за изпълнение на задчите в дисертационния труд. Добре е аргументирано решението на докторанта да работи с комбинация от разгледаните подходи за оценка на уязвимостта към климатичните промени: проблемно-ориентирания подход, теоретичната рамка на контекстната уязвимост и ситуационния анализ, зимстван от планиращия подход. Въз основа на извършеният преглед и критичен анализ на използваните източници, в края на главата е изведена методологията на изследването на к.к. Пампорово. Към нея е посочен териториалният обхват на изследването, който освен к.к. Пампорово, включва и икономически и пространствено тясно свързаните с него населени места Смолян, Чепеларе и Стойките. Посочени са подробно основните източници на информация и методите за обработката и. В „Съдържателен обхват на изследването“ се прави важно и коректно уточнение, че то няма претенции за стратегически документ. Представени са основните физически, икономически, социални и политически фактори подложени на анализ. В методологията, наред с факторите определящи уязвимостта към климатичните промени, са включени още три оригинални и важни категории, които в предходните изследвания за територията на България или не са изследвани или са интерпретирани като елементи с косвено значение, а именно: спецификата на историческото развитие на дестинацията, оценката на способността за адаптация и оценката на възприятията на заинтересованите страни към възможните адаптационни мерки. В модела са включени още „постоянен мониторинг на ефективността от мерките“, „цялостна стратегия“ и „периодично актуализиране“. Приемам предложеният модел за защитен теоретичен принос в дисертацията.

В Глава Втора, „*Историческо развитие на туризма в к.к. Пампорово*“, е проследено развитието на курорта от създаването му до днес, с акцент върху планирането, изграждането на курортната инфраструктура, развитието на пазара и услугите. То е представено в съответствие с възприетата теоретична рамка на контекстната уязвимост. Анализът е задълбочен и изграден върху богата историко-географска информация, което реално допринася за по-доброто разбиране за процеса на формирането на местната туристическа култура. Тази глава съдържа 5 страници.

В Глава трета, *„Физически фактори определящи уязвимостта и способността за адаптация на к.к. Пампорово към климатичните промени“*, последователно и подробно са подложени на задълбочен анализ туристико-географското положение на обекта на изследване, физикогеографските условия и климатичните промени в региона, както и инфраструктурата на курорта. Тази глава е в обем от 20 страници. Включването на мнения от направени интервюта в анализа на туристико-географското положение, е много сполучливо и подчертава неговото значение. Климатичните промени са характеризирани въз основа на различни научни публикации, главно на български автори. Цитирани са представителни изследвания, като тези на Петкова (2010, 2014) и на Воденска (2014) за промените в снежната покривка, но при източниците за промените в температурите би трябвало да се прояви по-голяма взискателност относно продължителността на изследваните периоди в използваните източници. Анализът на физическите фактори, определящи уязвимостта и способността за адаптация, са направени целенасочено и в контекста на конкретното изследване.

В Глава четвърта, *„Икономически фактори определящи уязвимостта и способността за адаптация на к.к. Пампорово към климатичните промени“*, темата е разгледана на 36 страници, както в макроикономически, така и в регионален план. Установява се, че за периода 2004-2018 г. хотелското предлагане има 64% ръст на обектите и 32% увеличение на леглата, като 60% от легловата база остава хотелска. Същевременно, предлагането в „други“ места за настаняване се е увеличило многократно (800% ръст при обектите и 404% - при леглата). Анализирани са основни показатели за ефективност в сравнение с тези за Боровец и Банско, като „Период на функциониране и заетост на настанителната база“ и „Преки и производни приходи от настаняване“. Резултатите не са в полза на к.к. Пампорово. Анализът на сезонността затвърждава подчертания интерес на туристите към к.к. Пампорово като към зимен курорт. Конкурентоспособността на Пампорово спрямо българските и избрани алпийски ски дестинации, е оценена според средните стойности на показателите за средна цена на еднокдневната лифт карта, отнесена към броя на лифтове в съответната ски зона и към съответните дължини на ски писти. Взети са предвид и резултатите от мнението на туристите за съотношението цена-качество на предлагания продукт. Констатира се, че предлагането на допълнителни услуги в курорта е „изключително лимитирано“. Разгледани са финансовото състояние на лифт оператора и поддръжката на съоръженията на пистите, като факторите влияещи на уязвимостта на курорта към климатичните промени.

Глава пета, *„Социални фактори определящи уязвимостта и способността за адаптация на к.к. Пампорово към климатичните промени“*, е в обем от 26 страници и илюстрира основополагащото място на заинтересованите страни в изследването. Разгледани са демографските и социо-културните особености на района. Изведен е профил на туристите в к.к. Пампорово, според който 62% от анкетираните „не са редовни скиори“, 42% рядко са посещавали курорта извън зимния сезон и само 6% биха посетили к.к. Пампорово, въпреки неблагоприятното време и условия. Прави се извода, че „има вероятност климатичните промени да са причината курорта да загуби дела от туристите си, които са сред най-запалените скиори, както и начинаещите скиори, които ще сменят типа дестинация“. Сравнени са възприятията на туристите и местните жители относно климатичните промени. И двете групи участници потвърждават наличието на промени в местния климат, които се изразяват в „по-краткия зимен сезон, липсата на истински сняг, нетипичното време и по-високите температури през зимния сезон“.

В Глава шеста *„Политически фактори определящи уязвимостта и способността за адаптация на к.к. Пампорово към климатичните промени“*, темата е развита в контекста на държавната и местната политика за адаптация на туризма към климатичните промени. Извършен е анализ на ключови документи като Национална стратегия за намаляване на риска от бедствия (2018 – 2030 г.), Национална стратегия за адаптация към изменението на климата и План за действие (2019), Стратегията за развитие на туризма в област Смолян, Общинския план за развитие на община Чепеларе 2014 – 2020 г. и Стратегията за развитие на туризма на община Смолян 2014 – 2020 г. Установява се, че темата за адаптиране към климатичните промени „не е сред приоритетите и на нито една от организациите, представляващи бранша или свързани с управлението на курорта и туристическия район „Родопи“. Същевременно, очакванията на респондентите са именно туристическия бизнес и общините да имат водеща роля в процеса на адаптация.

Глава седма, *„Оценка на уязвимостта и способността за адаптация на к.к. Пампорово към климатичните промени“*, е в обем от 26 страници. Представени са резултатите от детайлния анализ на четирите групи фактори, обобщени в ситуационен анализ на разглежданата туристическа система, като основа за оценка на уязвимостта на курорта към климатичните промени. Извършена е обобщена оценка на уязвимостта и способността за адаптация чрез квалифициран SWOT анализ, който показва, че силните страни доминират над слабите, а възможностите и

заплахите са почти изравнени. Прави се извод, че адаптацията на курорта ще зависи главно от внедряването на нови туристически продукти и по-активното експлоатиране на летния туристически сезон. На това основание са предложени три адаптационни сценария: *производство на изкуствен сняг, диверсификация на туристическия продукт и целогодишен туризъм*. Извършеното анкетно проучване за отношението на местното население и на туристите към всеки от тези сценарии съществено допринася за по-реалистичната оценка на потенциала на комплекса за адаптиране към климатичните промени. Тя се допълва от анализа на адаптационните стратегии в контекста на концепцията за устойчиво развитие, като дава приоритет на стратегията за диверсификация на туристическия продукт, следвана от целогодишния туризъм.

В Заключението са подчертани основните резултати от изследването, като добросъвестно са посочени някои обективни ограничения и лимитиращи условия в процеса на работата върху това подчертано интердисциплинарно изследване.

Приноси

Посочени са 4 приноса, кратко и ясно формулирани, които ние приемаме за заштитени в дисертационния труд, а именно:

- 1) Разработен е собствен модел за оценка на уязвимостта, способността за адаптация и разработване на стратегия за устойчива адаптация към климатичните промени на произволна туристическа дестинация.
- 2) Предложеният модел е приложен в контекста на конкретен сектор и реална дестинация, като са отчетени елементите от методиката, които могат да бъдат подобрени в бъдещи проучвания.
- 3) За първи път в България е осъществено проучване на възприятията на заинтересованите страни в ски туризма по отношение на климатичните промени.
- 4) Направен е цялостен анализ на състоянието на туризма в к.к. Пампорово и са очертани мерки за адаптация на курорта към климатичните промени.

Автореферат

Авторефератът е в обем от 39 страници и отразява в достатъчна степен същността на дисертационния труд.

Публикации по дисертацията

Представени са две научни публикации по темата на дисертцията - една самостоятелна, в сборник от международна научна конференция, и една в съавторство с научния ръководител. Последната е публикувана в специализирано международно научно издание.

Критични бележки

Дисертацията е добре структурирана и научно издържана, но обемът и надвишава значително препоръчителния за един дисертационен труд.

Промените в стойностите на метеорологичните елементи в рамките на 9, 10 или 15 години не са достатъчни за да се правят изводи за промени в климата. За тази цел се сравняват периоди с поне 30 годишни наблюдения. Предвид целта на изследването, би било добре да се коментират регионалните модели за промените на климата на Балканския полуостров според сценариите на IPCC. Не е засегната и заплахата от природни бедствия, свързани с климатичните промени и планинския туризъм.

Заклучение

Представеният дисертационен труд разглежда изключително актуален проблем, свързан с практическото приложение на Националната стратегия за адаптация към изменението на климата, като предлага модел за оценка на специфичната уязвимост на произволна туристическа дестинация и методика за избор на адаптационни стратегии, които са тествани за територията на ски курорт Пампорово. Представено е завършено самостоятелно научно изследване със защитени научни и приложни приноси. Нямаме основания за съмнение в плагиатство.

Давам положителна оценка на дисертационния труд на Сия Димитрова Чолакова и предлагам на Научното жури да гласува „ЗА“ присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 4.4. „Науки за Земята“, научна специалност „География на рекреацията и туризма“.

11.02.2021г.

София

С уважение,

Проф. д-р Марияна Николова

